

van Liefde, dat is allemaal niet uniek voor Utrecht. Ook protestantse instellingen kenden vergelijkbare problemen – al hadden zij dan geen orde die goedkope zorg kon leveren. De Utrechtse geschiedenis had wellicht wat nader kunnen worden uitgewerkt door het een en ander in context te plaatsen van die *deep history* van de sociale zorg in het algemeen. Dat geldt ook voor de wijze waarop die zorg werd verschaft – *top-down* en autoritair, zoals in veel andere instellingen tot ver in de 20ste eeuw gebruikelijk was, en lang niet alleen katholieke.

Dat neemt niet weg dat *Het arme roomse leven* een rijk geïllustreerd, uitgebreid en op uitvoerig archief- en literatuuronderzoek berustend overzicht van de geschiedenis van de Utrechtse katholieke armenzorg biedt. Het staat boordevol wetenswaardigheden en biedt tal van aanknopingspunten voor de specialist. Het is daarmee een zeer waardevolle aanvulling op de geschiedschrijving van de sociale zorg in Nederland in het algemeen en de stad Utrecht in het bijzonder.

Henk Looijesteijn, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Christiaan van der Spek, *Sous les armes. Het Hollandse leger in de Franse tijd 1806-1814*. (Amsterdam: Boom, 2016). 480 p. ISBN 9789058756985.

DOI:10.18352/TSEG.984

Liefst 60.000 Nederlandse jongens en mannen vochten in de jaren 1806-1814 voor Napoleon. Ongeveer een op de drie militairen, dus zo'n 20.000 mannen, sneuvelde en dat is naar schatting 1 procent geweest van de toenmalige Nederlandse bevolking. De meesten kwamen om tijdens de Russische veldtocht van 1812. Van de ongeveer 16.000 Nederlandse militairen die met de *Grande Armée* Rusland binnentrokken, overleefden slechts 650 van hen dit avontuur. Trouwens, niet alleen de Russische veldtocht eiste de nodige slachtoffers, de oorlogen in Spanje, Polen en in de Duitse gebieden maakten vele slachtoffers onder de Nederlandse regimenten.

Van der Spek wil in zijn onderzoek nagaan in hoeverre het beeld klopt dat militair gezien de Hollanders zelfstandiger en minder volgzaam waren dan lange tijd door militaire historici werd gedacht en of dat beeld geen bijstelling behoeft.

Voor zijn onderzoek maakte Van der Spek, medewerker van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, gebruik van tal van egodocumenten, zoals brieven, dagboeken en herinneringen. Daarnaast deed hij uitgebreid onderzoek in de officiële archieven. Hij constateert dat onder koning Lodewijk Napoleon, de jongere broer van de keizer, er nog een relatieve zelfstandigheid bestond wat betreft de legervorming. Ondanks de aandrang van de keizer wist Lodewijk de invoering

van de algemene dienstplicht tegen te houden. Wel gaf hij gedeeltelijk daaraan toe door de dienstplicht verplicht te stellen voor weeskinderen. Daarmee konden de weeshuizen ontvolkt worden en, zo was zijn redenering, konden deze kinderen hun schuld aan de samenleving terugbetalen. Het gevolg was dat er alom in de samenleving protesten ontstonden en zelfs hier en daar oproeren uitbraken. Lodewijk Napoleon zag zich daarop genoodzaakt zijn plannen in te trekken. Ook voor wat betreft de beperking van de financiële middelen die vrijgemaakt werden voor de opbouw van het leger bleek dat er sprake was van een relatieve zelfstandigheid van het koninkrijk ten opzichte van het Franse keizerrijk. Dit zinde Napoleon bepaald niet en zeker ook om de vrije hand te hebben in de legervorming werd ons land ingelijfd in het Franse keizerrijk.

Na de inlijving in 1810 van Holland in het Franse keizerrijk volgde al snel invoering van de dienstplicht in het hele land en kwam de militaire zeggenschap volledig in Franse handen. Wel werden er binnen het Franse leger Hollandse regimenten opgericht. Aanvankelijk stonden deze niet in hoog aanzien bij de Franse officieren die vonden dat de Hollanders niet uitblonken in de strijd en in de militaire discipline. Later stelden zij hun opvatting wel bij. Vooral tijdens de Russische veldtocht onderscheidde de Hollandse soldaten zich en het overlevingspercentage lag dan ook hoger dan dat van de regimenten van de meeste andere nationaliteiten. Van de 400 pontonniers die de bruggen bouwden over de Berezina waren er 100 Hollanders.

Desertie onder de *conscripts* kwam in de eerste jaren nauwelijks voor. Van der Spek kan dat niet helemaal verklaren. Mogelijk was de onderlinge verbondenheid binnen de Hollandse regimenten daarvoor te groot, werkten de straffen ontmoedigend en zou ook de christelijke godsdienst daarin een factor kunnen zijn geweest: godsberusting maakte dat de dienstplichtigen berustten in hun lot. Zelf denk ik ook dat soldaten die in het buitenland opereerden nauwelijks ergens naar toe konden: zij vielen op in hun uniformen, spraken de taal niet, er was geen eten en de afstand tot het vaderland was te ver. Kortom, de pakkans was te groot. Aan het eind van de Franse tijd, in 1813, nam overigens het aantal deserteurs wel toe. Dat had geen politieke oorzaak, maar had alles te maken met de verslechterende levensomstandigheden binnen het Franse leger.

Christiaan van der Spek heeft een belangrijke studie geschreven die indringend laat zien hoe verwoestend de Napoleontische oorlogen ook hebben uitgepakt voor de Hollandse samenleving. Deze oorlogen hebben onder Nederlandse jongens en mannen dood en verderf gezaaid en ellende gebracht in tal van gezinnen. De Napoleontische tijd is lang onderbelicht geweest in de Nederlandse geschiedschrijving. In de laatste jaren groeit de belangstelling voor deze periode. Terecht, gezien ook de vele veranderingen op het gebied van staatsrecht, belastinginning en rechtspraak. Voor tijdgenoten was deze periode echter, zoals Van der Spek nog eens bewijst, minder positief. Voor een groot aantal Nederlanders, met name voor

hen die onder de wapenen werden geroepen, bracht de Napoleontische tijd kommer en kwel, die velen zelfs niet zouden overleven.

Zijn er ook minpunten te melden over deze dissertatie? Soms heeft de auteur iets te veel oog voor details en zou enige zelfbeperking de leesbaarheid wel ten goede zijn gekomen. Maar vooral geldt dat niet alleen de inhoud, maar ook de bijzondere illustraties de aanschaf van dit boek de moeite waard maken.

Gerrit Valk

Werner Scheltjens, *Dutch Deltas. Emergence, Functions and Structure of the Low Countries' Maritime Transport System, ca. 1300-1850*. (Leiden/Boston: Brill, 2015). 326 p. ISBN 9789004273061.

DOI: 10.18352/TSEG.979

Hoewel er al veel geschreven is over de maritieme geschiedenis van Nederland is er betrekkelijk weinig onderzoek gedaan naar maritiem transport. Werner Scheltjens betoogt dat deze voor de Nederlandse economie cruciale sector niet alleen geanalyseerd zou moeten worden aan de hand van loon- en kapitaalkosten, maar dat 'ruimte' ook als variabele gebruikt zou moeten worden. In *Dutch Deltas* analyseert hij daarom het maritieme transportsysteem van Nederland in de periode 1300-1850 vanuit een economisch-geografisch perspectief. Scheltjens vraagt zich af hoe, waar en wanneer dit systeem ontstond en hoe het functioneerde. *Dutch Deltas* bouwt hiermee verder op zijn proefschrift uit 2009 (*De invloed van ruimtelijke verandering op operationele strategieën in de vroeg-moderne Nederlandse scheepvaart*) waarin hij de Nederlandse vaart op de Finse Golf in de periode 1703-1740 bekeek. Doordat Scheltjens voor *Dutch Deltas* gebruik kon maken van de Sound Toll Registers Online (STRO; zie www.soundtoll.nl) – de gedigitaliseerde versie van de zo bekende en belangrijke Sonttolregisters – is dit boek chronologisch en geografisch aanzienlijk breder van opzet. Het feit dat Scheltjens zich vooral baseert op de STRO database, en veel minder op traditionele archiefbronnen, is terug te zien in het omvangrijke aantal tabellen (29), grafieken (26) en appendices (pp. 169-300) dat *Dutch Deltas* bevat.

In zijn studie deelt Scheltjens Nederland op in de drie delta's Schelde-Maas-Rijn (SMR), Zuiderzee (ZDZ) en Lauwers-Dollard-Eems (LDE). Hij onderzoekt vervolgens systematisch de bij het transportsysteem betrokken locaties, functies, goederen, schippers en lokale gebruiken. Daartoe stak hij veel tijd in het standaardiseren van de namen van goederen, bestemmingen en schippers en het omrekenen van allerlei maten en gewichten. Mede door gebruik te maken van variabe-